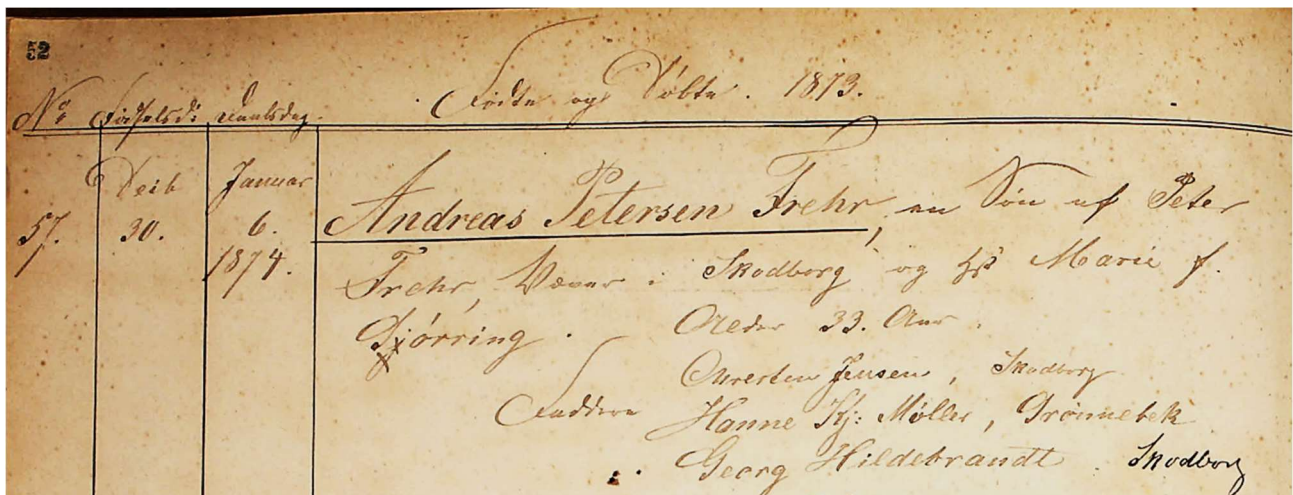

Andreas Petersen Fræhr

Stamfaren til den skodborgensiske gren af familien Fræhr er Peter Petersen Fræhr, som er født d. 24/12 1839 i Vonsbæk. I sine unge dage var han sømand. Han sejlede i 12 år og var med under slaget ved Helgoland i 1864. Senere blev han udlært som væver; men da faget efterhånden døde ud på grund af den teknologiske udvikling, blev han kørende postbud mellem Haderslev og Skodborg. Da "æ Kleinbahn" mellem Skodborg og Haderslev blev oprettet i 1905, blev han overflødig som kørende postbud. I stedet blev han vejmand. Hans job var bl.a. at skrabe mudder af vejene, samt at stille bukke op i den ene side af vejen, så hestekøretøjerne blev tvunget til at køre i den modsatte side af vejen. Næste dag flyttede han dem over i den modsatte side af vejen. På den måde blev vejene slidt jævnt i begge sider. Han var også skatteopkræver og bragte officielle skrivelser fra myndighederne til borgerne i sognet.

I 1869 blev han gift med Marie Gørding, med hvem han fik 5 børn, sønnerne **Andreas Petersen**, født d. 30/12 1873, **Hans** (født 22/3 1880) og **Peter Christian** (født d. 6/4 1885)¹, samt døtrene **Anne** (født d. 23/8 1870) og **Petrea** (født 24/9 1876) – alle født og døbt i Skodborg. Da Andreas blev døbt, skete der ifølge sønnen Lydik Fræhrs erindringer en fejl, som har haft varig betydning for den del af familien: den tyske præst havde problemer med at finde ud af det danske, så da han ikke rigtigt kendte det danske "æ", stavede han efternavnet med "e" i stedet. Andreas kunne godt have fået det rettet; men det gad han ikke, så derfor kom hans gren af familien til at hedde Fræhr, mens alle de andre fortsat hedder Fræhr.

Det er nu en sandhed med modifikationer. Det er korrekt, at børnene Anne, Petrea og Hans blev døbt Fræhr; men både Andreas og Peter blev døbt Fræhr. Ved vielsen i 1869 blev både Peter Petersen Fræhr selv og hans forældre registreret som Fræhr, og da han døde i 1923, blev han også kaldt Fræhr, så det ser ud til at det er lidt tilfældigt, hvem der hvornår bliver kaldt enten Fræhr eller Fræhr.

Registreringen af Andreas' dåb i Skodborg kirke.

¹ Se hans historie.

Om hans barndom skriver Lydik Frehr: ”Allerede i 9 Aars Alderen fik Far ”Dispençe” fra Skolen og kom ud at tjene som ”Jæverdreng” som det var skik dengang. Den første Plads var hos Marcus Lund, Mikkeltorggaard, hvor han var i Maanederne August, September og Oktober. Lønnen var 5 Mk. pr. Maaned og Kosten. Senere har han været hos Peter Holm i Møjbøl og hos Møller Sterndorf, Skodborg. Sidstnævnte to Steder var han fra Maj til November og fik her henholdsvis 50 og 60 Mk for halvaaret.

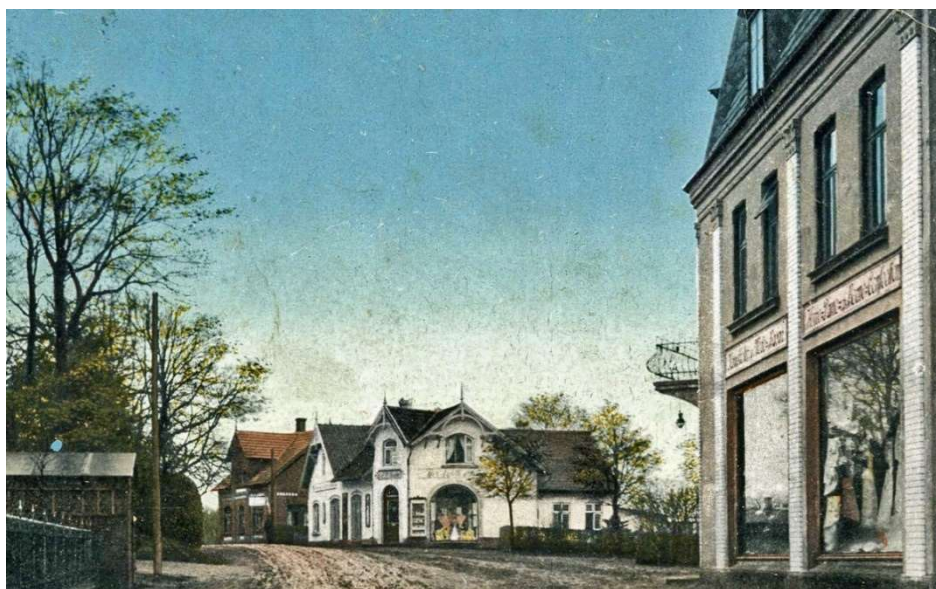
Jeg husker, han har fortalt mig om kolde, kalkede Karlekamre og den tarvelige Spise man fik. Her har han sikkert faaet Afsky for Landbruget, saa han har turdet skifte til det dengang ”finere Købmandserhverv.”

Den 28. marts 1888 blev han konfirmeret i Skodborg Kirke, og få dage senere kom han i lære hos Manufakturhandler Chr. Jensen, Toftlund, hvor han blev udlært i 1891.

Efter at have haft ansættelse i forskellige manufakturforretninger rundt omkring i landsdelen måtte han aftjene sin ordinære værnepligt i perioden oktober 1895 – 16/9 1897.

Den 12. august 1898 blev han gift med Frederikke Jensen fra Toftlund, og den 1. september 1898 åbnede han sin egen forretning i Toftlund. Han havde forpagtet forretningen af en ældre ungkarl. Efter 2 års forpagtning døde ejeren, og arvingerne forlangte huset solgt. Efter forgæves at have forsøgt at få lån til overtagelse af forretningen, måtte Andreas opgive at købe den.

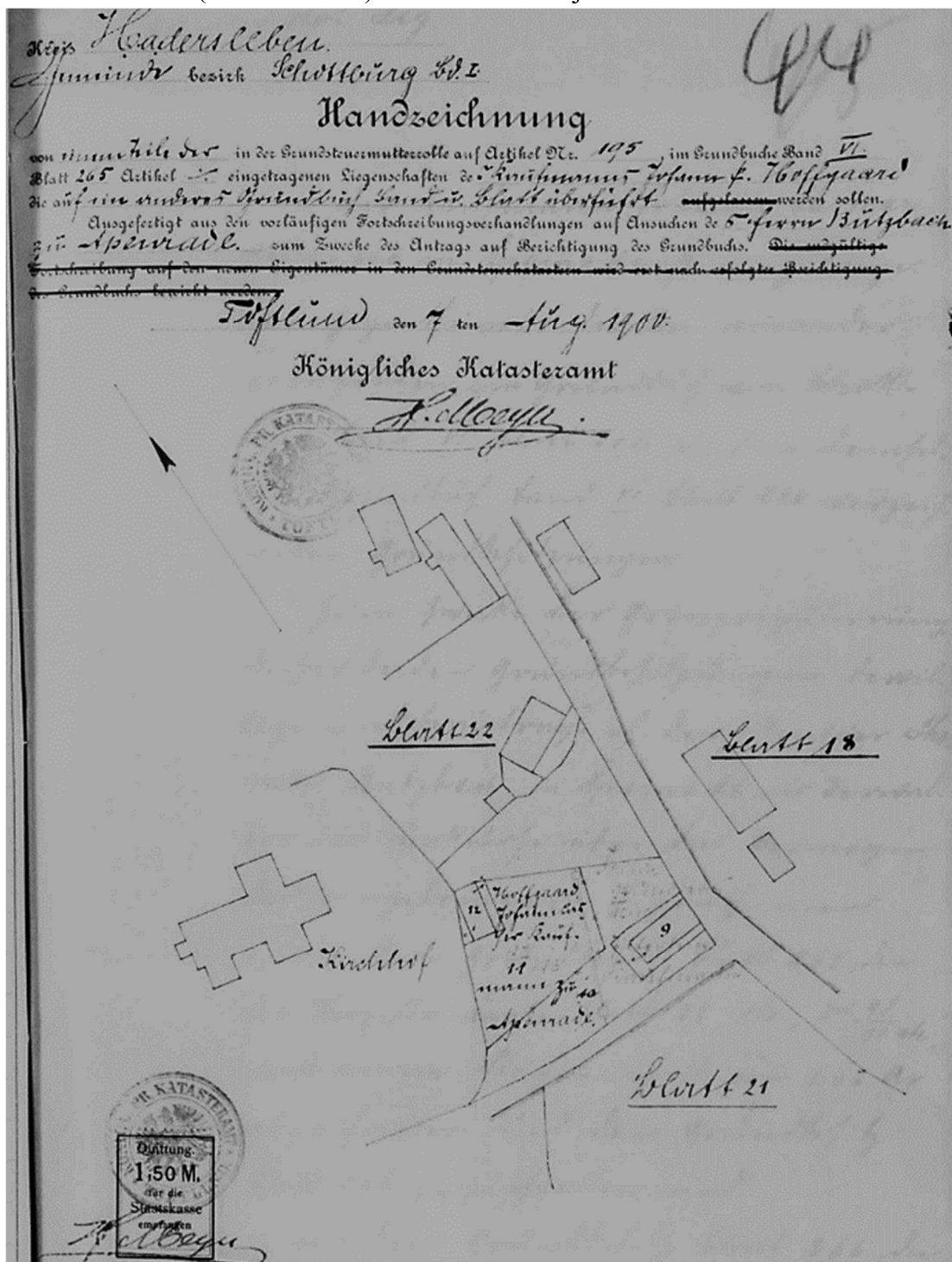
På samme tidspunkt blev der imidlertid i Skodborg en manufakturforretning ledig, som havde tilhørt J. C. Hoffgaard i Aabenraa. Denne ejendom overtog Andreas d. 1. september 1900.

Søndergade 12 [den hvide bygning] før 1926. I forgrunden til højre havde hans konkurrent, A. H. Junker. butik. Som det fremgår af annoncen til højre, havde Andreas i den periode en del samarbejde med sin bror, Hans, der havde en manufakturforretning i Broager. – Udklippet er udateret.

Hoffgaard havde i 1894 købt hele det område, der i dag udgøres af kirkepladsen, konfirmandhuset og graverhuset. Ejendommen bestod af 4 matrikler, og af dem solgte han de to til Andreas Frehr,

mens han selv beholdt de to sidste (graverhuset med jord). I forbindelse med handlen blev der på matrikelkontoret ("Katasteramt") i Toftlund udarbejdet et kort over området:

Andreas Frehr købte matriklerne 9 og 10 incl. hus med bolig og forretningslokale, en lagerbygning og et vaskehus, mens Hoffgaard beholdt matriklerne 11 og 12. I 1901 solgte Hoffgaard Graverhuset til Niels Petersen Lund, hvis søn Thomas Thomsen Lund faldt i 1914.

Af den endelige købskontrakt, underskrevet og forseglet d. 27/7 1900 fremgår det, at købsprisen var 7500 Mark, hvor af værdien af grunden uden inventar udgjorde 4000 Mark.

Størrelsen af matriklerne fremgår af en registrering fra 1908 i det prøjsiske ejendomsskatteregister:

Bezeichnung der Gebäude.														
Nummer der Gebäudesteuerrolle.	Ortliche Bezeichnung der Belegung.	Bezeichnung nach dem Grundbuche.	Bezeichnung der Belegung und Größe der Hofräume, Gebäudeflächen und Hausgärten nach der Grundsteuerrolle.				Sattung der Gebäude und Bezeichnung der Hofräume und Hausgärten.			Jährlicher Nutzungswert.			Jahresbetrag der Gebäudesteuer.	
			Nr. des Grundbuchs.	Nr. der Parzelle.	Flächeninhalt.	Läng.				W. Bohnräume.	G. Gensiedelräume.	Steuerfuß.	zu 4 v. H.	zu 2 v. H.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	91	Hofraum	N 265	195	22	9	221	a	Alf. n. m.	100	170	18		7 10
2														
3														
4														
5														
6														
7														
8														
9														
10														
11														
12														
13														
14														
15														

På matrikel 9, der var på 221 m², lå beboelseshuset, et lagerhus ("Packhaus") og et vaskehus. På matrikel 10, der var på 555 m², lå gårdsplads og have.

1905 anlagdes småbanen fra Haderslev til Skodborg, og samme år blev der bygget et stort konkurrerende varehus lige overfor med A. H. Junker som ejer.

Noget tyder på, at det må være gået godt med forretningen, for i 1905 havde han økonomi til sammen med præstegårdsforpagteren Christian Christensen ("Christian Præst") at købe huset på Kirkevej 9. Det var tydeligvis mest tænkt som en investering, og da de ca. et år senere solgte huset igen, til Jens Hørlyck, havde de hver tjent 700 Mark på den handel. Huset blev i øvrigt senere solgt til en anden krigsdeltager, muremester Christian Nissen.

I 1908 forsøgte Andreas at udvide forretningen, idet han oprettede en filial i Tyrstrup med en tidligere medarbejder som bestyrer. Samme år optog han et lån på 1720 Mark – måske til at

medfinansiere den nye filial? Den investering havde han dog ikke så meget held med. Et par senere måtte filialen lukkes, da bestyreren havde snydt ham.

Om Andreas Frehrs virke i den periode skriver sønnen Lydik: *"Snart begyndte Far at optages af "det nationale" som grupperede sig om Redaktør Jessen og H.P. Hansens Førerskab. 1906 rejstes Forsamlingshuset, hvor Far var med som første Andelshaver, hvilket ikke behagede de tysksindede i Sognet. Foredragsforeningen dannedes under Navn: "Selskabelig Forening" Her tog Far ofte Ordet, hans lyriske Gemyt og vægtige Indlæg gjorde ham efterhaanden til een af Sognets bedste Talere.*

Far var een af de første som lod indlægge et moderne Gasanlæg til Afløsning af de besværlige Petroleumslamper. Men da Elektrificeringen meldte sig modsatte han sig Sognets Forpligtelse i den Anledning.

Far hjalp sin yngre Broder Peter Fræhr til en Landejendom syd for Skodborg By. Her maatte vi Børn ofte hjælpe til med Tærskning, Stensamling, etc. hvilket ikke altid kom os tilpas.

Forretningen maa være gaaet helt godt, idet Far byggede et nyt Butikslokale, hvor der var en større Udstilling af Sengetøj m.m. Medens Far har fortalt, at han i sin Tid gav 7.500 Mk. for Ejendommen, har jeg desværre ingen Oplysninger om hvad sidstnævnte Ombygning har kostet. Efter Krigen 1914/18 blev Lokalet dog omlavet til Beboelseslejlighed."

Andreas og Frederikke Frehr med deres 4 sønner, fra venstre Niels, Peter, Lydik og Svend. – Fotoet er udateret; men da den yngste, Svend, er født i 1907, må det nok være fra ca. 1914.

Da 1. verdenskrig brød ud, blev alle tre brødre indkaldt: **Andreas**, der på det tidspunkt var 40 år gammel, **Hans**, der var 34 år gammel og manufakturhandler, samt **Peter**, der var 29 år gammel og landmand, der ejede ejendommen på den nutidige adresse Haderslevvej 6.

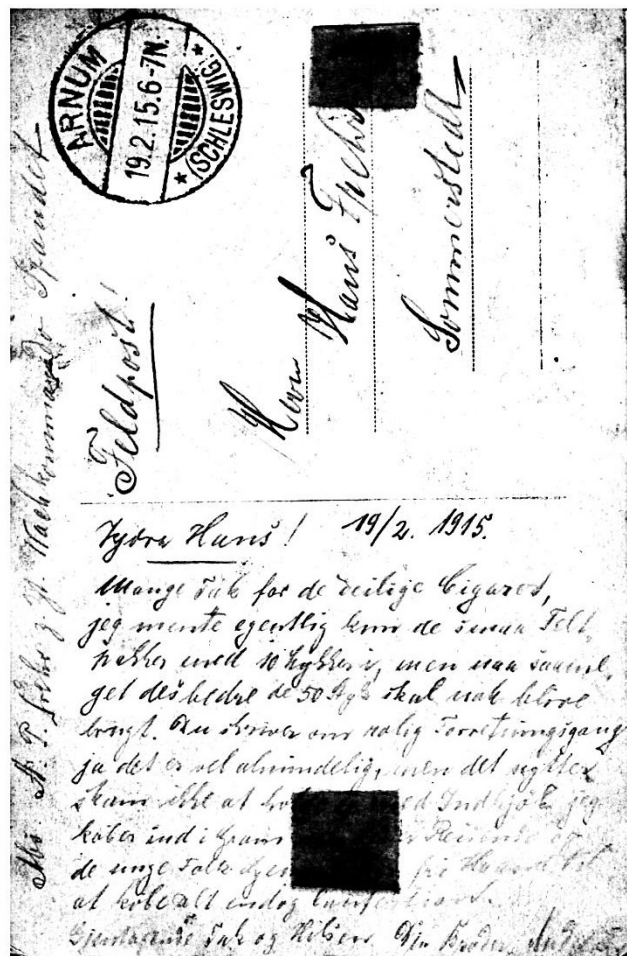
Om Andreas' krigsoplevelser under krigen skriver sønnen Lydik i sine erindringer fra 1959:

"Den 2. August 1914 maatte Far møde paa Haderslev Kaserne. Som gammel Aktiv² blev han straks Underofficer og overført til III Landstorm Inf.Battl. Flensborg, 1. Komp. Jeg besøgte ham i de Dage og fik overrakt en stor Portion Hvidkaalsuppe paa hans Stue. Jeg saa ogsaa Vagtmandskabet trække op gennem Gaderne til "Brødfabrikken".

Snart blev Kompagniet forflyttet til Gram, hvor Mandskabet skulde bevogte Grænsen langs Fole-Harreby-Spandet. "

Her sendte Andreas nedenstående postkort hjem til sin bror Hans:

² Han havde aftjent sin værnepligt i Altona 1895-1897.

Feltpost.

Stemplet Arnum 19.2.15.

Afs. A.P.Frehr. p.t. Wachkommando Spandet.

Hern. Hans Frehr, Sommersted

Kjære Hans !

Mange tak for de dejlige Cigarer, jeg mente egentlig kun de smaa pakker med 10 stykker i, men naa saa meget des bedre, de 50 styk skal nok blive brugt. Du skriver rolig foretningsgang, ja, det er vel almindelig, men det nytter skam ikke at holde op med indkjøb, jeg køber ind i Gram, naar der er Rejsende og de unge folk hjemme har fri hænder at købe alt endog Confektion.

Gjentagende Tak og Hilsen Din Broder Andreas.

Men snart mærkede Tyskerne, at der var for meget Maskepi nordpaa, hvorfor hele Mandskabet, som fortrinsvis bestod af Sønderjyder, Marts 1915 flytted sydpaa til en stor russisk Fangelejr i Parchim ved Hamborg.

Her fra skriver han flg. brev hjem til sine drenge:

Parchim, den 29/11 1915.³

Mine kjære Dreng!

Hermed følger et lille Udklip om Brødre - det indeholder en stor Lære om at holde sammen, at dele med hverandre altid at være betænkt paa hinandens Vel.

Ved at gøre sin Nærmeste glad bliver man selv glad.
Da jeg min Næste vilde Lykken bringe
den daler til mig selv paa Englevinger.

Lad mig see, at i og i denne alvorlige Tid vil være villige og hjælpe Jer Mor ved Alt, kappes om at gøre Moder en Tjeneste ihvor i kan. Saa skal i see, at Mor vil glæde sig og see at glæde Eder med Et eller andet. I kan jo see hvor glad "Pøvs" blir naar Tante og Bedstemor kommer og saa blir de glad og klapper Mor.

Som jeg har skrevet før ere vi det ene Døgn herude paa Vagt fra kl. 11 Formiddag til anden Dag Kl. 11 bliver vi afløste, saa er vi sædvanlig tilbage i Parchim Kl.1.

Om natten sover vi paa en Straasæk med 2 Tæpper, det vil sige ikke hele Natten - 4-5 Timer. Dagen derefter fra Kl. 7 Morgen til Kl. 6 Aften ere vi herude paa Arbejdstjeneste, saa bliver Fangerne omrangerede og med hver 20 - 30 Mand gaar 4 Vagtposter med ladt Bøsse og Bajonett. Enkelte Trops Gaar til Vejarbejde, andre til at losse Jernbanevogne, nogle med Postsager ind til Byen, og en deel Fanger skal køre eller trække Latrinvognene eller Chocologevognene som vi kalder dem. Andre Fanger som ikke ere paa Arbejde har Exercitz 1 time om Formiddagen og en om Eftermiddagen, men de bliver kommanderede af deres Egne Foresatte. Forleden saa jeg en Afdeling paa 600 Mand execere, kommanderet af en af deres Egne Feldwebler som ogsaa havde været med i den japanske Krig.

Uden for Lejren er der en Fange Kirkegaard der ligger nogle og Halvtreds Grave i snorlige Rækker 8 i hver Række med en simpel sort Trækors paa hver Grav, fra Polen, fra Sibirien, fra Frankrig og Belgien, en stor Krands er lagt paa hver Grav. Langt, langt fra deres Land og Hjem ligger deres Legeme her i Fred, et Navn, deres Fødested og Datum er alt - Jeg tænker paa dette Vers: Men ak de Reisetider, Ja Fred med de hvilende, og de Vandrende. Ja, det er sandt, at i Guds Faders Huus er der mange Boliger, og til Høibords der skal de komme langt fra Østen og Vesten - og der skal være lægt hver Vunde og hvert et Savn stillet.

I Gaar vilde jeg forlyste mig for første Gang og købte mig 1 Bøf med Bratkartoffeln; men den smagte mig ikke, nej det er ikke Mor der har tillavet det. Det er i det hele taget en snavset By. Og paa den bedste Hold er alt for dyr. Jeg køber mig sædvanlig 1 Kop Kaffe og et stort Glas mørk øl. Det var dumt af mig at skrive efter den lange Pibe - men nu det gaar vel. I Dag har jeg bragt mit smudsige Linned til Vaskekonen. Jeg kunde bruge nogle flere gule Lommetørklæder da min Næse er lidt slem med at løbe.

Kærlig Hilsen
fra Fader.

Opholdet i Parchim blev dog ikke langvarigt. I et brev hjem d. 3/3 1915 skriver han, at de skal tilbage til Hamborg og derefter sendes til et ukendt frontafsnit. Da det er usikkert, om han kan få orlov inden, foreslår han, at konen kommer ned og besøger ham:

³ Denne dato kan ikke passe. Han befandt sig kun i Parchim marts-april 1915.

” Hvis jeg mærker at det ingen Orlov giver fra Hamborg, saa telegraferer jeg vistnok efter dig. Saa skal du tage med Toget Morgen Kl. 7,30 fra Skodborg. Saa kommer du til Altona Kl. cirka 4,30 Eftermiddag. Saa skal du tage ind paa Itzehoe Hof som ligger lige over for og bestille et Værelse med to Senge. Men maaske jeg, hvilket jeg haaber, faar Tid at afhente dig ved Banen; men for alle Tilfældes Skyld at du ved Besked. Sofie og Dora⁴ vil jo saa nok med dig kan jeg forstaae paa Hans Bruun og Niels⁵. I skal huske at spørge Konduktøren om I skal over i andet Tog i Neumünster. Du maa for en Sikkerheds Skyld hellere tage 100 Mark med. De 80 Mark kan du have inde under din Bluse og de 20 i Pungen. Kære Mama: jeg maae næsten lee naar jeg skriver saadan til dig som til et Barn, men det er jo aldrig til Skade at være forberedt. Og saa skal I ikke hænge med Hovedet undervejs, thi det passer sig ikke, naar man skal hen at besøge sin bedste Ven, vel Mama?

Køb dig i Forvejen Appelsiner og Chocolate, saa du har noget styrkende undervejs og saa pas paa ikke at blive svimmel over den store Ringbuebro i Rendsborg. Nej, det er sandt, da bliver Gardinerne trukket for og en Landstormsmand Bevogtning i hver Vogn. Du kan godt tage din Haandkuffert med en ekstra Bluse, Spadseredragt og Mantel.

Hjertelig Hilsen kjære Mama fra din Andreas. ”

Om den periode skriver Lydik Frehr i sine erindringer:

April 1915 var Situationen kritisk. Hele hans Garnison er "mobil", der vaksineres mod Tyfus og Kolera. Far skriver om at oprette Testamente.

Den 22. April 1915 henimod Aften rykkede III Landstorm Infanteribataljon, Flensborg, der bestod af Sønderjydske Landstormsmænd med Hamborgsk Islet fra AltonaBahrenfeld ud i Felten. Hvorhen vidste man ikke, men man konstaterede at Elben fulgtes sydpaa. Paa et Spørgsmaal til Konduktøren fik man som Svar: " Es geht wohl nach " Karbonaden " (Karparterne). Selvom der var hørt meget om Kampene i Karparterbjergene, viste det sig bagefter, at det vel nok var det bedste Sted, da de fleste af Mandskabet slet ikke kom i Ildlinjen.

Rejseruten fra Hamborg gik over Wittenberge, Stendal, Magdeburg, Leipzig, Dresden og efter at have passeret den østrigske Grænse ved Bodenbask over Ansitz, Prag, Brünn tæt forbi Wien videre til Budapest. Hvor smukt tegnede ikke den ungarske Hovedstad da de passerede et Højdedrag med blomstrende Frugttræer paa den ene Side og Donaufloden paa den anden Side. Videre gik det over den ungarske Pusta til de naaede Byen Beregsas ved Karparterbjergenes Fod, - deres foreløbige Opholdssted.

Adressen: 3.Etappe Inspektion der deutschen Sydarmee, Feldpost 151. Men Kompagniet holdt sig dog stadig bag Fronten. 1916 flyttedes vestpaa til Belgien til en By ved Navn St.Nicolai. Her blev han ansat som Køkkenofficer med Regnskab o.dslg. Far kom ikke ofte paa Orlov, højst 1 Gang aarligt. Det maa have været strenge Aar for Mor med Børnenes Opvækst, Forretning, Rationering, m.m.

⁴ Sofie Bruun, gift med Hans Bruun, og Dora Sterndorf, gift med møller Niels Sterndorf.

⁵ Der må være tale om Niels Sterndorf, Skodborg Mølle.

Omkring Nytaar 1916 var Far sengeliggende paa Grund af en ondartet Tarmslyng. Februar ses han indlagt paa Lazarettet i Flensborg, men fik dog Lov til at komme hjem paa Sygeorlov. Da Far var rask og skulde afsted igen samlede han Mor og alle vi Børn om sig og holdt en kort Andagt med os, hvilket gjorde et stærkt Indtryk paa mig.

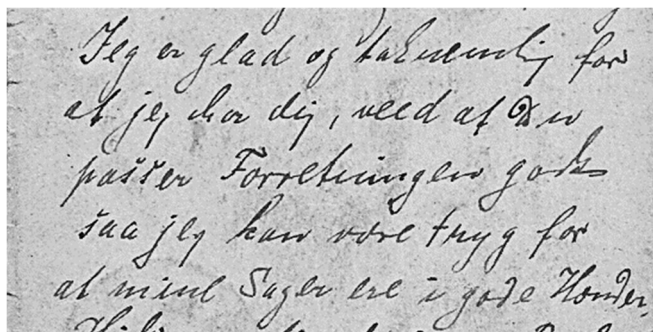
Under den sidste Del af Krigen kom Far til Rusland. Den 6, Februar 1918 blev Far forfremmet til Sergent. Kort efter fik han overrakt "Jernkorset" - som han dog sikkert var ligeglad med.

Krigen gik mod sin Afslutning, iflg. hans Soldbuch har han været sidste Gang paa Orlov fra den 13. August -1. September 1918. Vaabenstilstanden indtraf d. 11. November, - men Far kom først hjem den 17. December — efter 4 Aars Krigstjeneste⁶."

Ifølge et brev fra Sofie til Hans Bruun d. 21/4 1918 opholdt Andreas sig på dette tidspunkt i Frankrig kun et par kilometer bag fronten under forårsslaget ved La-Bassé, hvor han beklagede sig over at have frygteligt meget at lave – uden nærmere specifikation. Broren Hans Fræhr kunne hun også melde nyt om:

"Hans Fræhr er også med derude. De laver vejene i stand, eftersom det går fremad. Det havde været noget fugtigt dernede, og hans tæppe, som han jo ellers havde svøbt om sig om natten derude, var bleven så vådt; men da det så blev solskinsvejr om dagen, gik han hen på en mark og plukkede noget tørt græs, som han nu kunne ligge i, til tæppet blev tørt. Og de har begge kun et ødelagt land omkring sig..."

I Andreas' fravær blev butikken i første omgang drevet videre med den hidtidige lærling Anders Christian Ries fra Toftlund som ankermand. I et postkort skrevet d. 29/8 1914 fra Haderslev kaserne til Ries på hans fødselsdag skriver Andreas bl.a.:

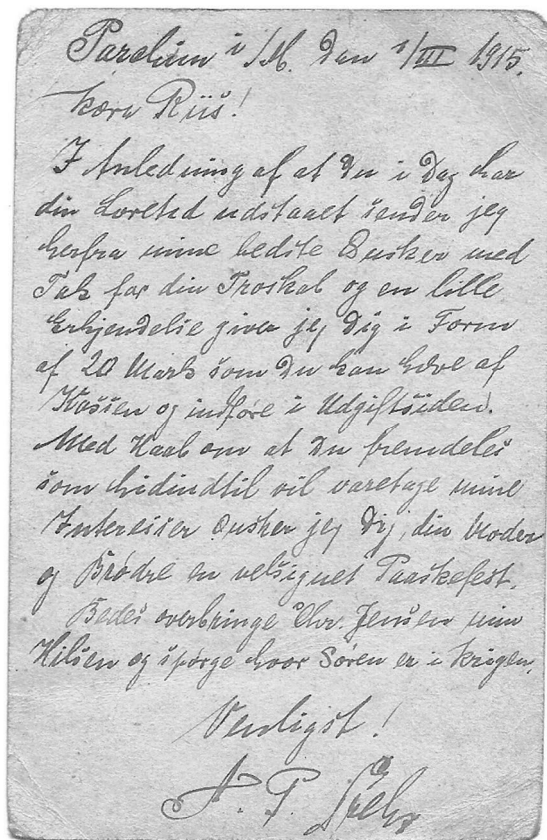

Jeg er glad og taknemlig for at jeg har dig. Ved at du passer forretningen godt, så jeg kan være tryk ved at mine sager er i gode hænder.

Selv om han var fraværende og havde stor tillid til Ries, ville han gerne have lidt hånd i hanke med, hvad der skete i forretningen og bad derfor i et brev fra Parchim d. 19/3 1915 om at få en ugentlig rapport om tingenes tilstand i forretningen. Ikke fordi han var utilfreds – tvært imod. I brevet roser han Ries for at holde godt gang i forretningen og giver ham samtidig tilladelse til at bruge af pengene i Sparekassen til at stimulere forretningen. "De må jo arbejde, pengene!", som han skrev.

⁶ Egentlig står der 42 år; men det må vist være en fejl.

Da Ries blev udlært sendte Andreas ham et postkort, hvor han igen giver udtryk for sin store tilfredshed med Ries' indsats:

Parchim i Mecklenburg d. 1/3 1915.

Kære Riis!

I anledning af at du i dag har udstået din læretid, sender jeg her fra mine bedste ønsker med tak for din troskab, og en lille erkendtlighed giver jeg dig i form af 20 mark, som du kan hæve af kassen og indføre i udgiftssiden. Med håb om at du fremdeles som hidindtil vil varetage mine interesser, ønsker jeg dig, din mor og bror en velsignet påskefest.

Beder overbringe Chr. Jensen min hilsen og spørge, hvor bror Søren er i krigen.

Venligst

A. P. Frehr.

D. 7/7 1915 sender Andreas endnu et brev hjem til Ries. Han er nu blevet forflyttet til et eller andet ikke præcist angivet sted nede i Karpaterne. Han har i et tidligere brev fået at vide, at Ries nu har været på session og at en indkaldelse til krigen truer. Derfor er han glad for, at Ries har taget initiativ til at inddrage Andreas' søn Peter mere og mere i forretningen og i bogholderiets mysterier:

Stl. d. 7. juli 1915.

Mange tak for brevet. Ja, nu har du været til session og kender resultatet. Dog håber jeg, at freden må komme over landene, inden du bliver indkaldt.

Det er godt, at du har sat Peter lidt ind i bøgerne. Lad ham kun føre ind for hver uge og led ham til rette, så han ikke glemmer noget og forstår at debitere og kreditere rigtigt. Ligeledes ved

regulering, at regne fakturaerne efter, huske at trække procenterne fra, benytte postcheck hvem der har postcheckkonto. Tal sammen om alt. Dog håber jeg, kære Riis, at du må blive hos os om Gud vil til jeg kommer hjem igen.

I vil nok passe på med alt tøj, at det ikke falmer eller mugner i kasserne. Vinduerne skal I ikke gøre det store arbejde på. Hovedsagen er, at de er rene, kun lidt i.

Ja, jeg er glad for, at du sådan tager dig lidt af det uden om huset også – som vi er vant til, have og deslige. Kan vi mon ikke få noget skarpt sand til den gang langs med huset inde i haven hen til indgangsdøren, 2 læs. I må jo nok betale for det.

Thi i vinter var der et forfærdeligt pløre langs den gang; men det haster jo ikke, Riis.

Jeg venter af Peter, at han lukker sine øjne og tager fat og sørger for at sætte sig ind i tingene. Det er en alvorlig tid, vi gennemgår, og alle vi, som står ude, venter at de unge hjemme tager alle deres evner i brug, at enhver forstår, at her har livet sat dig stævne, her skal din prøve stå. Alt med det gode, i kærlighed, så vi hjælper at bære hinandens byrder.

Siden vi er kommet her til, har vi fået en strengere tjeneste. I sidste uge har jeg sovet to nætter på åben mark, indsvøbt i min Mantel og et dækken. Så er man endda glad, når det er tørvejr. Man behøver ikke have et vindue på klem. Taget himlen er jo alle vegne.

Husk på kære Riis og Peter: alt arbejde går bedst med glæde, ikke med overilelse, ikke nervøs. Mandig ro og overlæg og overblik.

Vær nu kærlig hilset og takket for din troskab og al arbejde.

A. P. Frehr.

Et par måneder senere var det slut med Ries' hjælp i forretningen. Den 25/9 1915 blev han indkaldt. Efter uddannelse i Slesvig blev han tilknyttet et feltrektrutdepot ved 9. Armékorps. Her var han nogle måneder i 1916.

Andreas Chr. Ries ved krydset. Kort sendt den 25/06-1916 fra Lockstedter Lager.

I juli 1916 kom Andreas Ries til fronten med Reserve-Infanteriregiment 76, 4. kompagni. Han deltog i påskeslaget ved Arras og blev derefter meldt savnet. Man frygtede det værste, men heldigvis kom der fra en privat ven besked om, at han var i engelsk fangenskab. Han var blevet taget til fange den 9. april på slagets første dag. Ad omveje kom han til danskerlejren Feltham, hvor han var resten af krigen.

Det var så op til Peter Frehr og hans mor Frederikke at holde liv i manufakturbutikken, hvilket ikke var helt uproblematisk – især med hensyn til Peter.

Peter Frehr blev født i Toftlund d. 12. juni 1899.

Han gik i skole i Skodborg, hvor al undervisning foregik på tysk, undtagen de 4 ugentlige timer i religion.

I sine erindringer skriver hans lillebror Lydik om ham:

Omkring 12 års alderen kom Peter til Haderslev Katedralskole. Desværre fuldendte Peter ikke sin eksamen. Det var særlig Fransk og Latin, der voldte ham kvaler. Nogen større læsehest har Peter nu aldrig været.

Peter kom - efter sin konfirmation - i lære hos manufakturhandler Lund i Egtved.

August 1914 udbrød første verdenskrig og far blev straks indkaldt. Et par år senere blev vores unge medhjælp indkaldt, hvorefter Peter kom hjem for at hjælpe mor i forretningen.

Peter døjede med at gå hjemme. "Jeg var en vild krabat", har han selv udtalt.

Det hændte, at han var væk i flere dage, uden mor vidste, hvad han foretog sig.

Foråret 1917 mente Jens Hörlyck, der var mors rådgiver, at Peter havde godt af lidt landluft.

Derfor fik Peter plads på "Tornumgård" ved Rødding. Det var selvfølgelig ikke Peters bord, og da der var fare for at hans årgang kunne blive indkaldt, kom han hjem.

Nu ville Peter over grænsen til "Nordarméen".

Efter at Peter var blevet ekviperet og havde fået lidt kontanter, gik jeg med ham lige forbi vagtposten ved det tyske toldhus. Lidt uden for Vejen by tog vi afsked med hinanden og snart efter fik vi et kort, hvori han meddelte, at han havde fået plads i Løgstør. Han var på den tid knap 18 år. Fra Løgstør kom Peter til manufakturhandler Lund i Vejen. Her lærte Peter mere, hvad angår varekundskab, rigtig stofmåling, kundebetjening m.m. end nogensinde før, har han fortalt.

Senest fra foråret 1917 har Frederikke Frehr altså været alene om at drive forretningen. Det har ikke været nogen nem sag, dels fordi der var vareknaphed, dels fordi kundegrundlaget var under et voldsomt økonomisk pres, da stort set samtlige mænd i alderen 18-45 år var indkaldt til krigstjeneste eller var gået over til "Nordarmeen" – altså flygtet til Danmark. Der til kom, at der også i perioder blev indkvarteret soldater fra den lokale tyske garnison. Dette fremgår af Andreas' brev hjem d. 15/3 1915, hvor han skriver: *".. I har nok ikke faaet Indkvartering igjen. Jeg kan nok forstaa at Svend var glad derfor."* Endelig havde den prøjsiske hær beslaglagt et af butikkens lokaler til tøjlager, hvilket medførte, at der blev posteret en vagt foran huset.

Om tiden efter krigens afslutning skriver Lydik Frehr:

Der fulgte nu en slem Omstilling. Alt var i Forfald. Jord og Bygninger, og en Katastrofal Varemangel. Den stadige Udsættelse af Genforeningen bragte nye Problemer. Folk begyndte at spekulere i Mark kontra Kroner og mange fik til Afløsning af deres Markgæld dyre Kronelaan.

Far havde en Del gode Kroner opsparet i Kolding Bank. Dem hævede han for sammen med to Gaardejere fra det gamle Land at købe en stor Beboelses Ejendom i Flensborg, Ritterstraße 15. Man mente, Flensborg kom med tilbage til Danmark. Men det blev jo ikke Tilfældet og snart gik Marken helt ud af Kurs. Efter Fredsslutningen paalagde den tyske Stat store Ejendomsskatter og forbød Udførsel af Valuta paa fremmed Ejendom. Desuden snød Viceværten dem, saa det blev en skidt Forretning. Til sidst solgte man Huset og reddede en Del af Pengene. - Far har altid sagt: " Det har man af det, fordi man vilde være med i Dansen om Guldkalven."

Da al Markkapital gik tabt, maatte Far og Mor næsten begynde forfra. Men Far var en god Økonom, Sparsommeligheden laa ham i Blodet. d. 1. Januar 1919 fik han overdraget Haderslev Bank's Filial, som gav ham en mindre, fast aarlig Indtægt.

....

Endelig oprandt den store Dag, Genforeningen med Moderlandet. Men snart meldte sig Hverdagen med alle dens Omstillinger fra tysk til dansk.

Andreas kom fysisk uskadt hjem fra krigen; men tilsyneladende var han ifølge Lydik blevet mentalt påvirket:

"Sommeren 1920, efter udstaaet Læretid i Haderslev, kom jeg hjem for at hjælpe til i Fars forretning. Jeg mærkede snart, at Far var fuldstændig desorienteret efter de lange Krigsaar. Derfor tog jeg Plads 1 Aars Tid i Aabenraa og kom saa atter hjem, - hvor jeg forblev i 7 Aar."

I overgangstiden mellem Våbenstilstanden og Genforeningen var Andreas Frehr medlem af den nye Gemeindeverwaltung (en slags sogneråd). Tidligere skulle man være tysksindet for at sidde i ledelsen af Gemeindeverwaltung; men nu kunne også dansksindede vælges til det, og d. 18/10 1919 blev Andreas valgt som vice-kommuneforstander ("Stellvertretende Gemeindevorsteher") i stedet for kromanden Peter Jensen:

Gemeinde

Kreis Hadersleben.

Verhandelt¹⁾

Schönborg, den 18. ten Oktober 1917

Anwesend:

1. Der Gemeindevorsteher [Stellvertreter]

2. Der Gemeindevorsteher [Stellvertreter]

Die Mitglieder der Gemeinde-Versammlung [Vertretung]:

3. Land Christensen mit Stimmen

4. Hans Børger mit Stimmen

5. And. Nicolajsen mit Stimmen

6. Chr. Jørgen Holst

7. Peter Møller

8. Jens Bruun

9. Land Madsen

10. Hans P. Bachmann

11. Hans Chr. Schmidt

12. Chr. H. Lund

13. A. P. Frehr

Da Nr. 1. i 2. find in
disse Fall ni st paa
hvorstign.

Die Mitglieder der Gemeinde-Versammlung [Vertretung] waren unter Beobachtung der Vorschriften in §§ 59, 76 der Landgemeindeordnung auf heute zur Wahl eines [Stellvertretenden] Gemeindevorstehers geladen. Erschienen waren die hierneben aufgeführten Personen. Der Vorsitzende verlas zunächst die das Wahlverfahren regelnden §§ 76-83 der Landgemeindeordnung.

Hierauf wurde der Wahlvorstand gebildet. Die Gemeinde-Versammlung [Vertretung] wählte durch ~~Stimmzettel~~ ^{Stimmzettel}

1. den Chr. A. P. Frehr
2. den Jørgen Chr. H. Lund
als Beisitzer.

Der Vorsitzende ernannte den Kaufmann
Anders Frehr zum Protokollführer.

Hierauf wurden die Wähler in der Reihenfolge, wie sie in der Wählerliste aufgeführt sind, aufgerufen. Die Aufgerufenen legten ihre Stimmzettel unersöffnet in die Wahlurne.

Als keine Stimmen mehr abgegeben waren, erklärte der Wahlvorstand die Wahl für geschlossen. Der Vorsitzende nahm die Stimmzettel einzeln aus der Wahlurne und verlas die darauf verzeichneten Namen, die von dem durch den Vorsitzenden hierzu ernannten Beisitzer Chr. H. Lund laut gezählt wurden.

Es waren abgegeben: 11 Stimmzettel.

1. für A. P. Frehr 7 Stimmen
2. für — — — — — Stimmen
3. für — — — — — Stimmen

Als ungültig nach § 81 Ziffer — der Landgemeindeordnung wurden vom Wahlvorstand Stimmzettel erklärt.

Da hiernach der Chr. A. P. Frehr mehr als die Hälfte der gültig abgegebenen Stimmen erhalten hat, so ist er als gewählt zu betrachten.

~~Da hiernach niemand mehr als die Hälfte der gültig abgegebenen Stimmen erhalten hatte, so wurde sofort zu einer zweiten Abstimmung geschritten.~~

Af denne forhandlingsprotokol fremgår det, at af de 13 tilstedeværende var Hans Bruun og Peter Jensen som hhv. kommuneformand og vice-kommuneformand ikke stemmeberettigede. Da Andreas Frehr havde fået over halvdelen af de afgivne stemmer (7 ud af 11), var han nu valgt som ny vice-kommuneformand.

I august 1923 kunne Andreas og Frederikke fejre sølvbryllup:

9/8. 1923

Skodborg.

Købmand A. P. Frehr og Hustru

i Skodborg kan den 12. ds. fejre deres Sølvbryllup. Der er ingen Tvivl om, at denne Dag vil blive fejret af Skodborgenserne som en rigtig Festsdag. Hr. Frehr, der er Søn af den forleden Dag afdøde Veteran, er en meget dygtig og afholdt Mand her paa Egnen og overalt, hvor han er kendt. Han er Medlem af Sogneraadet, har i en lang Aarrække været Kirkeældste og beklæder iøvrigt en Række andre Tillidshverv.

Frehr har i 20 Aar drevet Købmændsskab i Skodborg. Nu bestyrer han Haderslev Banks Filial.

Skodborg.

Købmand A. P. Frehr og hustru

i Skodborg kan d. 12 ds. fejre deres sølvbryllup.

Der er ingen tvivl om, at denne dag vil blive fejret

af skodborgenserne som en rigtig festdag. Hr.

Frehr, der er søn af den forleden dag afdøde

veteran, er en meget dygtig og afholdt mand her

på egnen og over alt, hvor han er kendt. Han er

medlem af sognerådet, har i en lang årrække været

kirkeældste og beklæder i øvrigt en lang række

andre tillidshverv.

Frehr har i 20 år drevet købmandsskab i

Skodborg. Nu bestyrer han Haderslev Banks filial.

D. 1. januar 1919 blev han bestyrer for Haderslev Banks filial – en post som han havde indtil sit 80. år, hvorefter hvervet gik over til den yngste søn, Svend Frehr.

April 1931 afstod Far, kun 58 Aar gammel, Forretningen i Forpagtning til mine Brødre, Svend og Peter.

Den 30. December kan en af Skodborg Sogns kendte Mænd, Manufakturhandler A. P. Frehr, fejre sin 70 Aars Fødselsdag.

Frehr er født i Skodborg, Son af Peter Frehr, der ligeledes i en lang Aarrække var en kendt Skikkelse i Sognet. Han lærte Manufakturfaget i Toftlund og købte i 1899 den nuværende Forretning i Skodborg; den var tidligere en Filial af Hoffgaard i Aabenraa. Forretningen afstodes i 1930 til Sønnerne Svend og Peter Frehr.

A. P. Frehr er skattet og agtet af sine Medborgere for sin noble Karakter, sin Retlinethed og sit sunde praktiske Omdømme, der i Tidens Løb har skaffet ham ikke saa faa Tillidshverv. Han var særlig i en Aarrække fra 1908 til 1933 Medlem af Sogneraadet. Desuden sad han i Sparekassens Bestyrelse fra 1911, da Kassen efter sin 4-aarige „Udlændighed“ atter vendte hjem og til 1914, da Frehr sammen med mange andre af sine Bysbørn maatte i Trøjen. Ved sin Hjemkomst i 1918 blev han Bestyrer for et Agentur af Haderslev Bank, hvilket Hverv han beklæder endnu.

Udover disse praktiske Gøremaal har Frehr ogsaa været en Mand, der altid var levende interesseret i aandelige Spørgsmaal, baade i national og kirkelig Henseende; han kan med Rette og med Stolthed sige om Danmark og om Danmarks Kirke:

„Der har jeg Rod, derfra min Verden gaar“, og det vilde endda stemme godt med Frehrs poetiske Gemyt at udtrykke sig saadan. I flere Aar var han Kirkesædelt i Skodborg Menighed.

I sit Ægteskab med Frederikke, f. Jensen, har han 4 Sønner, nemlig foruden de to førnævnte, Lydik Frehr, der har en Manufakturforretning i Toftlund, og Niels Frehr, der er Rutebilchauffør.

Frehr vil sikkert paa sin Festsdag blive Genstand for stor Opmærksomhed fra den store Kreds af Venner, han har baa-
de i og udenfor Sognet.

Vesteramtet

SKODBORG.

A. P. Frehrs 70 Aarsdag.

Som det kunde ventes, var Købmand A. P. Frehr, Skodborg, Genstand for megen Opmærksomhed fra sine Byfællers og mange Venners Side, da han forleden fejrede sin 70 Aars Fødselsdag.

A. P. Frehr er jo en gammel Skodborgdreng, her er han født, og her har han sammen med sin Hustru, der stammer fra Toftlund, haft sit Manddomsvirke; i Løbet af disse Aar har Skodborg udviklet sig fra den udprægede Landsby, den var for godt et halvt Aarhundrede siden, til en smuk bymæssig Bebyggelse med Gaudeanlæg, Fortove, smukke Forretninger og et nydeligt Parkanlæg, der altsammen giver Skodborg Præget af en moderne og arbejdende By; føles for den i ældre Tid og nu er, at den samler sig smukt om sin gamle Kirke, der stadig er blevet dens Midtpunkt.

A. P. Frehrs Fader, der i mange Aar har boet i Skodborg og havde forskellige Hverv i Kommunens Tjeneste, var tillige Postkører og som saadan kendt af alle i Byen og Egnen. Han kørte Turen fra Skodborg til Jels, hvor han havde Forbindelse med Postvognen Rødding—Sommersted, af hvilken han fik udliveret Postsagerne til Skodborg.

I en Fødselsdagssamtale minder A. P. Frehr om Skodborg, som Byen saa ud i hans Drengetid; den var den Gang en ren og skær Landsby, der prægedes af Kirken og Præstegaarden samt Præstegaardens Forpagterbolig, en Række større Gaarde, Møllen og Byens to Kroer, Vesterkroen, der nu ejes af Gæstgiver Peter Jensen, og Østerkroen, der blev nedlagt i Overgangstiden og nu ejes af Skodborg Sparekasse. Af de Gaarde, der fandtes i ældre Tid, skal nævnes Jens Hørlücks, Sognefoged R. Festersen, Th. Therkelsen og Sønderbygaard, (Kornvang har ogsaa i gammel Tid ligget inde i Byen, men blev flyttet ud og nyopført); endvidere var der Peter Michaelsens Ejendom, som senere Hans Henninsen har haft, og Hildebrandts Gaard, hvor nu Karetmager J. Søbørg bor.

Den omtalte Peter Michaelsens ejendom er „Skyggelund“ på den nutidige adresse Mølletofte 7.

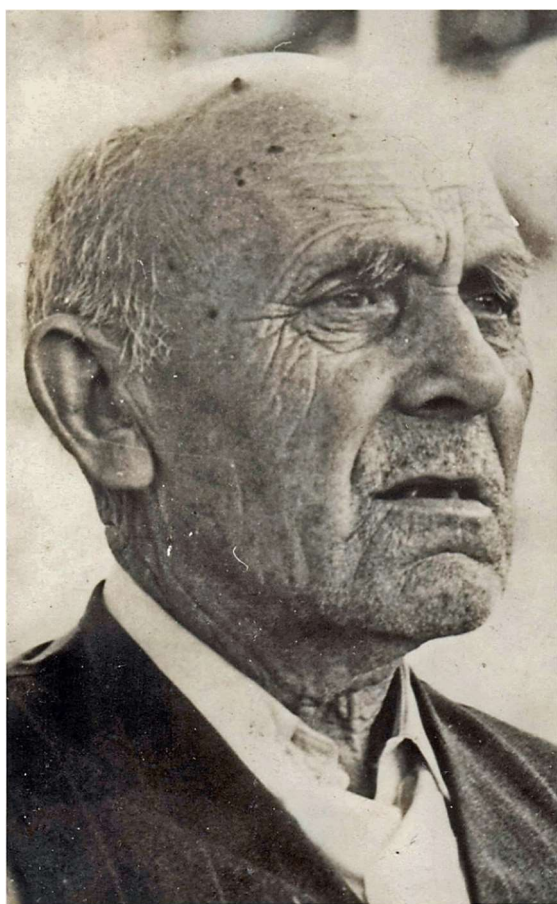
Ikke mindst bør maaske nævnes en Gaard i den kendte Skodborgslægt, Thomsens, Eje. Den laa, hvor nu den gamle Banegaardsrestauration ligger. Den var ved sin ret centrale Beliggenhed i særlig Grad med til at præge det gamle Bybillede; den brændte faa Aar efter Aarhundredskiftet og blev da flyttet ud øst for Byen — Egegaard, der nu ejes af L. Hansen.

I min Drengetid, siger A. P. Frehr, var der kun Antydninger af en Bygade mellem de to Kroer. Hildebrandt, der, som nævnt, havde Ejendommen, som nu Søbørg ejer, var tillige Slagter. — og Vesterbyen har jo stadig sin Slagter; Smedemester A. P. Lauritzens Forretning har ligget her, saa længe Frehr kan huske; den ejedes før af Smed Hans Schmidt; her lærte forøvrigt Maskinhandler Johs. Bordorffs Fader Smedehaandværket og begyndte saa som Mester, hvor J. Bordorff senere har videreført Virksomheden. Ved den gamle Bygade boede endvidere Ferdinand Holms Fader, og her boede ogsaa gamle Bager Baagøe, der i mange Aar havde Postekspedition. Da Hildebrandt i sin Tid solgte sin Ejendom, blev Jorderne lagt til Vognmand S. Chr. Sørensens Ejendom, og Maler Føddersen overtog Beboelseshuset, inden det senere kom til at tilhøre J. Søbørg.

Det gamle Bybillede ændredes stærkt, da Gaarden, der laa skraat overfor Østerkroen, brændte og blev flyttet ud. Paa dens Plads opførtes senere Banegaarden, der nu er Rutebilstation. Hvert enkelt Aar har betegnet et Skridt fremad i Udviklingen, og naar saa pludselig den gamle Tid med dens straatækkede Gaarde og Huse — og det var de paa et Par Undtagelser nær alle i det gamle Skodborg — sættes Stævne, saa undres man over alt det, der er sket, og har svært ved at forstaa, at der engang har set saa gammelt og tomt ud, hvor nu et rask Byliv pulserer.

Det var ikke maler (Theodor) Føddersen, der ejede huset før Søbørg, men hans far, hjulmager Jens Peter Føddersen. Han flyttede senere til Mølletofte 1.

4. Juledag 1957 døde hans kone, Frederikke, født Jensen.

Andreas Frehr, næsten 80 år gammel.

Andreas døde på Gram Sygehus d. 28/12 1958, 84 år gammel. 1. nytårsdag 1959 - præcis et år efter konens begravelse – blev han selv begravet på kirkegården i Skodborg.

I familien Frehs slægtsarkiv findes denne side med avisudklip i forbindelse med Andreas Frehrs død og begravelse:

✠

Vor kære fader,
Andreas Petersen Frehr
Skodborg,
er den 28. december 1958 hen-
sovet i Vor Herres navn.

Børn og svigerbørn.

Jordfæstelsen finder sted 1.
nytårsdag, kl. 14.00, ved Skod-
borg kirke.

SKOVBORG

Dødsfald

Fhv. manufakturhandler Andre-
as P. Frehr, som ville være fyldt
85 år i morgen, tirsdag, er død på
Gram sygehus, hvor han blev ind-
lagt for nogle dage siden.

A. P. Frehr, der er født i Skod-
borg, grundlagde i sin tid en for-
retning i Toftlund, hvor han blev
gift med Frederikke Jensen fra
samme by. Ægteparret flyttede til
Skodborg, hvor A. P. Frehr over-
tog en manufakturforretning. Da
den første verdenskrig udbrød,
måtte han med, og hustruen klare-
de med dygtighed hjem og forret-
ning. I det gode, nationalt og kris-
teligt prægede hjem voksede fire
sønner op.

Peter er repræsentant og bor i
Skodborg, Niels er chauffør i Ha-
derslev, Lydik er ejer af den ma-
nufakturforretning i Toftlund, som
faderen grundlagde, og Svend har
for en årrække siden overtaget fa-
derens forretning i Skodborg.

A. P. Frehrs rige evner førte til,
at der blev kaldt på ham fra man-
ge sider. Han har bl. a. været i
ledelsen for sparekassen, medlem
af sogneråd og menighedsråd, og

gennem 30 år har han været le-
der af Haderslev Banks filial i
Skodborg.

Gennem mange år har A. P.
Frehr betydet meget i sit sogn.
Hans store viden og venlige sind
har gjort ham afholdt i vide kred-
se.

DANNEVIRKE
29. december 1958

Jordefærd

Fhv. manufakturhandler
A. P. Frehr

Fhv. manufakturhandler A. P.
Frehr, Skodborg, der gennem mange
aar betød meget for sit sogn, blev
nytårsdag fulgt af et stort følge til
det sidste hvilested.

Pastor Johs. Nielsen talte i kirken
udfra ordet: »Da tidens fylde kom,
udsendte Gud sin søn for at løskøbe
dem, der var under loven«.

Ud fra mange aars venskab og
naboskab talte præsten om A. P.
Frehr som den jævne, virksomme
og muntre mand, som var sine søn-
ners kammerat. Han besmykkede al-
drig sine ord, naar han fortalte om
ungdomstiden, soldatertiden og den
nationale brydningstid i landsdelen.
Han var med til at give sit sogn ind-
hold, og sognet er blevet fattigere
ved hans død. A. P. Frehr tilhørte
en slægt, der oplevede udlændig-
hedstiden, afstemningen og genfor-
eningsens eventyr.

Ved graven takkede repræsentant
Peter Frehr, Skodborg, følget, og
ved mindesamværet i forsamlings-
huset udtaltes meget et smukt ord,
der vidnede om en betydelig mands
bortgang.

Der blev talt af manufakturhand-
ler Lydik Frehr, Toftlund, gaardejer
Aage Schmidt, Skudstrup, snedker
Arne Hansen, Vonsild, manufaktur-
handler Gørding Frehr, Sommersted,
sogneraadsformand, gaardejer Chr.
Olling, Skodborg, gaardejer Chr. Pe-
tersen, Skodborg, købmand Kast-
bjerg, Egtved, bankdirektør Sv. Aa.
Larsen, Haderslev, og manufaktur-
handler Sv. G. Frehr, Skodborg.

Tydske Tidende

Lørdag den 3. januar 1959

SKOVBORG

Han var med til at give sognet ansigt

Andreas P. Frehr fulgtes til graven af et stort følge

En af Skodborg sogns betydelige
og afholdte mænd, fhv. manufak-
turhandler Andreas P. Frehr, førtes
nytårsdag til det sidste hvilested,
fulgt af et stort følge fra nær og
fjern.

I kirken talte pastor Johs. Niel-
sen ud fra ordet: »Da tidens fylde
kom, udsendte Gud sin søn for at
løskøbe dem, der var under loven«.

A. P. Frehr døde næsten 85 år
gammel, da tidens fylde kom for
ham. Ud fra mange års nabo- og
venskab omtalte præsten Frehr på
hvem ordene: »På det jævne« pas-
sede godt. Han var rig af sind,
jævn, virksom og munter. — A. P.
Frehr var med til at fylde sit sogn
med indhold og sognet bliver fattig-
ere uden ham. Medmenneskelig,
mild og forstående levede han per-
sonligt med i sognets liv, både na-
tionalt og kristeligt. Han tilhørte
en generation, der snart er gået
under mulde, en slægt, der oplevede
udlændighedstiden, afstemnin-
gen og genforeningsens eventyr. A.
P. Frehr yndede at kalde sig selv
en salmebogs-kristen og hans sal-
meforråd var næsten umådelig. —
Ved nationale møder gav han vore

tanker flugt. Gennem sit liv blev
han fortrolig med dets højder og
dybder. Han vidste, at vi intet hav-
de at rose os af og forstod Luthers
ord: »Vi er tiggere«.

Ved graven takkede repræsentant
Peter Frehr følget for deltagelsen.

Ved mindesamværet i forsamlings-
huset talte manufakturhandler
Lydik Frehr, Toftlund, smukt om
faderen. For os at se var far en
stærk mand, både fysisk og ånde-
ligt. Vi kommer næppe over det
dybe, mørke vand, uden at Gud
rækker os en hånd, sagde far.

Fhv. gdr. Aage Schmidt, Skud-
strup, omtalte A. P. Frehr som en
pryd for Skodborg sogn, som han
var med til at give ansigt. Hans
far, Peter Frehr, var med i søslaget
ved Helgoland 1864.

Der blev endvidere talt af sned-
kermester Arne Hansen, Vonsild,
manufakturhandler Frehr, Sommer-
sted, sogneraadsformand, gdr. Chr.
Olling, Skodborg, købmand Kast-
bjerg, Egtved bankdirektør Svend
Aage Larsen, Haderslev, og gdr.
Chr. Petersen, Skodborg.
Manufakturhandler Svend G. Frehr,
Skodborg, takkede til slut for den
medfølelse og kærlighed, familien
havde modt.

DANNEVIRKE

FREDAG den 2. januar 1959